

Федір Погребенник

Іван Франко та його бібліотека

Багато років досліджує доктор філологічних наук Федір Погребенник творчість видатного українського письменника, вченого і громадсько-культурного діяча Івана Франка. Особливою ділянкою інтересів письменника була його власна бібліотека. Дослідник розповідає про історію її формування.

Книгозбірня Івана Франка - одна з найбільших, яка збереглася майже повністю, переживши дві світові війни. Почав він її збирати ще з гімназичних часів і поповнював усе життя. Збирання книжок, їх дослідження, участь у комплектуванні бібліотеки НТШ та своєї власної, яку він, усвідомлюючи її науково-культурне значення і національну вартість, залюбував Науковому товариству ім.Т.Шевченка у Львові, що виконувало тоді роль Академії наук України - одна з граней його наукової діяльності. Він формував бібліотеку, виходячи з засад, висловлених у таких рядках:

Книги - морська глибина,
Хто в них пірне, то до дна.
Той, хоч і труду мав досить,
Предивні перла вносить.

Бібліотека відображає різнобічність творчих інтересів власника. Це художня та фольклористично-етнографічна література, світова історія, історія України, україніка.

Розуміння вченим важливої ролі книжки в духовному житті народу також відбилося на принципі їх збирання. Мешкаючи у Львові, місті з давніми традиціями книгодрукування, буваючи в багатьох містах Європи, Франко постійно дбав про поповнення своєї бібліотеки, розширення її тематичних горизонтів духовними надбаннями різних народів - німців, австрійців, поляків, чехів, італійців, сербів, хорватів, скандинавів, тим більше, що вільно читав німецькою, польською, французькою, латинською, старогерейською, грецькою мовами. Таким чином у бібліотеці Франка, крім основного масиву - українського, осідали книжки з різних галузей знань різними мовами, різних часів і народів.

Велику увагу приділяв він іншомовній українці (художнім творам про Україну різних авторів, історичним працям про неї, перекладам українських літературних творів, пісень і дум різними мовами світу тощо). Так, у його бібліотеці знаходимо першу велику збірку українських пісень та дум у перекладі Фрідріха Боденштедта ("Die poetische Ukraine" - Stuttgart, 1845), а також сотні книжок і брошур різними мовами, що висвітлювали події 1848 р. в Галичині ("весни народів").

У бібліотеці є велика колекція рукописних книг духовного змісту, які вчений розшукував і колекціонував з метою дослідження розвитку релігійної та церковної культури в Україні XVI - XVIII ст. Іван Франко - один з небагатьох письменників, які обстежували церкви й монастирі, рятуючи від забуття і знищення пам'ятки культури. Він звертав увагу наукової громадськості на необхідність систематизації, наукового опрацювання багаточисних рідкісних рукописних пам'яток, тому й рукописна книжка зайняла чимале місце в його колекції стародруків.

Бібліотека була його творчою майстернею, одним з основних джерел пізнання світових духовних надбань, стимулом до творчості, животворящим вогнем, який освітлював минуле, сучасне й майбутнє його батьківщини та інших країн.

Черпали з неї знання й багато вчених, які її досліджували, опрацьовували, оберігали для нащадків: Михайло Павлик, Володимир Дорошенко, Михайло Возняк, Марія Деркач, син письменника Тарас Франко, який був її завідувачем в Інституті літератури ім.Т.Г.Шевченка НАНУ.

Згідно з рішенням Президії Академії наук України, оскільки саме УАН успадкувала рукописні й книжкові фонди, що зберігалися в НТШ у Львові, у повоєнні роки бібліотеку Франка було перевезено до Інституту літератури. Вона послужила джерелом для підготовки багатотомного зібрання творів великого українського поета, зокрема останнього в 50-ти томах, у коментарях до якого часто називаються ті рідкісні книжки з його бібліотеки, які письменник згадає в своїх працях.

Бібліотека включає численні видання художніх, наукових, публіцистичних праць письменника та багатьох українських і зарубіжних літераторів, учених, періодичку різними мовами тощо. Формував її Франко за своїми уявленнями про принципи наукового опису, відбиваючи зміст і специфіку видань, групуючи споріднені праці в цикли, проте докладніший опис почався після його смерті, коли бібліотека перейшла у відання НТШ. Збереглося два каталоги - бібліографічні описи творів українською та іноземною мовами.

Остаточню завершено фронтальний науковий опис бібліотеки згідно з сучасними вимогами опрацювання книжкових фондів у відділі рукописів і текстології Інституту літератури, де зберігається архів Франка і його складова частина - бібліотека, тільки минулого року. Співробітниця відділу Зоя Кропивко багато років присвятила візуальному переглядові й науковому опису всієї книгозбірні. У підготовленому нею зведеному каталозі бібліотеки (12607 од. зб.) розкривається енциклопедичний характер наукових зацікавлень і пошуків письменника в сфері духовної культури. Ця узагальнена бібліографічна праця дасть поштовх для нових досліджень у галузі франкознавства.

Цінність бібліотеки видатного нашого співвітчизника ще й у тому, що велика кількість книжок у ній має автографи їх авторів - присвяти Франкові від діячів культури й науки світу, зокрема Миколи Сумцова, Христини Алчевської, Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Антона Крушельницького та ін.

Бібліотека є найповнішим зібранням творів самого письменника. Вона включає десятки окремих видань художніх і наукових праць, періодичні видання українською, польською, чеською, німецькою та іншими мовами країн, де він друкувався.

Нещодавно мені пощастило доповнити це зібрання першим виданням поеми "Мойсей" (1905) з автографом В.Петретові, на яке я натрапив у Москві серед книжок цього російського й українського вченого, родичка якого погодилася передати книжку у відділ рукописів Інституту, складовою частиною фондів якого є й бібліотека І.Франка.

Зауважу, що видання Франка з його власної бібліотеки часто мають поліпшені оправи, завдяки чому добре збереглися.

Зрідка письменник розкривав псевдоніми й криптоніми авторів, робив помітки на берегах видань, поле-мізуючи з авторами, підкреслював важливе для нього, що свідчить про активне студювання багатьох книжок. Це окрема сторінка дослідження творчості вченого, про що вже опубліковано низку статей і досліджень.

Зібрання Франка - меморіальне. Воно має статус обмеженого користування, книжки видаються за дозволом завідуючого і не виносяться поза приміщення установи. Як і рукописна частина, спадщина письменника охороняється згідно з законом про збереження національних цінностей. Проте досвідчені дослідники мають змогу користуватися бібліотекою для наукових цілей, зокрема так було в період підготовки до видання творів Франка у п'ятидесяти томах.

Книгами як унікальним ілюстративним матеріалом послуговуються у своїх виступах науковці відділу рукописів по телебаченню, ведучи мову з приміщення Інституту. У серпні 1996 р. ряд книг, як виняток, демонструвався у Державному музеї літератури в Києві на республіканській книжково-архівно-рукописній виставці, присвяченій Франкові. Отже, бібліотека в певних межах і за певних обставин відкриває двері для громадськості.

Але щоб глибше розкрити зібрану письменником унікальну книгозбірню, потрібен її друкований каталог. Сподіватимемося, що підготовлений до друку капітальний бібліографічний опис бібліотеки Франка - безумовно однієї з найбільших письменницьких колекцій - знайде добродійників-спонсорів, які допоможуть побачити світ цій праці.

Бібліотека І.Франка - складова частина його величезної рукописної спадщини, що зберігається у відділі рукописів та текстології Інституту (понад 5 тис. од. зб.)

Рукописна спадщина в більшості побачила світ за життя письменника у збірках його творів, у періодичних виданнях, тобто була оприлюднена. Проте чималу частину не було

опубліковано свого часу через недостатність матеріальних коштів, через цензурні перешкоди. Чимало творів митця з'явилося друком після його смерті завдяки таким дослідникам, як М.Возняк, М.Деркач, Т.Франко, О.Дей, М.Мороз та ін. Капітальне 50-томне зібрання, яке планувалося не як вичерпне, а як об'ємно-грунтовне видання у можливих на той час рамках, не охоплює всієї спадщини. Поза ним лишилися рукописи (художні твори, публіцистичні статті, наукові праці), які не друкувалися ні за життя, ні після смерті автора. Серед них автопереклади іншими мовами, наприклад, російською, незавершені переклади творів сербських пісень, економічні дослідження, наприклад, розвідка «Полонина Глистовата» тощо.

Усе, що вишло з-під пера Франка, має свою вартість і повинно враховуватись як при дослідженні його спадщини, так і при виданні. Проте слід обачно вибирати зі спадщини те, що недруковане: деякі статті Франко не бажав публікувати, дещо написано ним уже в період його серйозної хвороби.

З нагоди 140-річчя Франка поживавилася увага дослідників і видавців до його спадщини. Очевидною стала необхідність по-новому підійти до висвітлення багатьох сторінок життя і творчості цього письменника, філософа, поета, підготувати й випустити цілу низку видань, що доповнили б 50-томне зібрання.

Колектив науковців відділу рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАНУ підготував ґрунтовний науковий опис національних скарбів, що зберігаються у цьому відділі, зокрема широко і всебічно представив багатогранну спадщину Франка. Такий докладний опис зроблено вперше. Сподіватимемося, що він стане надбанням широких кіл громадськості України і закордону - буде опублікованим.

У Львові готується до друку том поезій (оригінальних і перекладених), що не ввійшли в багатотомник з різних причин, нове видання спогадів. Видано збірку творів «Встане слава мати Україна» (К.: Творче об'єднання «Барва», 1996. - 52 с.), яка вийшла таким малим тиражем, що одразу стала раритетною.

Бібліотека Франка, як і його рукописна спадщина, - це справді «морська глибина», невичерпне джерело пізнання його величезного духовного надбання, присвяченого Україні.

Сергій Маслов

**Пам'яті Григорія Дмитровича Тисяченка
(21 травня 1927 р. в Києві)**

Член комісії історії книги* - учень відомого українського бібліографа Комарова, Тисяченко багато працював на ниві українського книгознавства, умістивши низку статей по книжковій справі й бібліологічних оглядів у часописах «Рада» і «Книгарь». Далі він працював над історією видань «Кобзаря» Шевченка. В 1924 р. умістив в ювілейному числі «Бібліологічних вістей» статтю «350 літ тому і тепер», присвячену економічно-соціальним умовам розвитку нашого друкарства. Крім наукової роботи, Тисяченко проводив також і роботу педагогічну, викладаючи в робітничому клубі курс історії книги. У 1919 р. він працював у «Книгоспілці», де заснував бібліологічний часопис «Книга й освіта», який, по незалежних обставинах, однак в світ не вийшов. Далі він завідував однією з київських друкарень, потім друкарнею в Лохвиці. У останні часи займав посаду зав. окружною бібліотекою в Лубнах. У жовтні 1926 р. в комісії історії книги ми слухали його доповідь «Перша на Наддніпрянській Україні газета «Хлібороб», яку Тисяченко підготував до друку в виданнях УНІКу, над якою працював до останніх ментів свого життя в лікарні, де його спіткала смерть...» (ІР НБУВ, ф.33, од. зб. 2308).

Виявлено у фондах і підготовлено до друку Н.Солонською

* Комісія Українського науково-дослідного інституту книгознавства